

Cognaten in lingua receptiva

Een pilotstudie naar de invloed van cognaten op
het begrip en de productie van taal bij
Nederlands-Duitse lingua receptiva

Ilse Nijholt - 3849317

Communicatie- en Informatiewetenschappen

Eindwerkstuk Nederlands

Begeleidster: Gerda Bles

Tweede beoordelaar: Jan ten Thije

24 juni 2014

Samenvatting

Over het algemeen wordt het Engels gebruikt in internationale academische context. Dit kan de linguïstische diversiteit beperken en een barrière vormen voor mensen waarvan het Engels niet de moedertaal is om deel te nemen aan academische discours. Een andere optie is *lingua receptiva* (LaRa), waarbij mensen hun eigen moedertaal blijven spreken. In dit onderzoek is bekeken of de constructie van begrip tussen Nederlanders en Duitsers in een LaRa-gesprek anders verloopt dan bij een eentalig gesprek. Hierbij is de invloed van overeenkomsten tussen het Nederlands en Duits op het begrip en de productie van taal onderzocht. Acht proefpersonen die Duits spraken hebben samen met een handlanger die Nederlands sprak en de manipulatie uitvoerde zestien puzzels opgelost. Hierbij waren zij om en om leider en volger, waarbij de leider aan de volger uit moest leggen hoe negen kaarten op een raster met negen vakken neergelegd moesten worden. De handlanger kreeg de instructie om bepaalde kaarten met bepaalde woorden te benoemen. Dit betrof de ene keer een woord die in het Nederlands en Duits hetzelfde is (cognaat) en de andere keer een woord dat niet overeenkomt in de twee talen (niet-cognaat). De proefpersonen en de handlanger zaten met de rug naar elkaar toe en de gesprekken werden met geluid gefilmd. Vier van de twaalf targetwoorden zijn geanalyseerd, waarbij naar voren kwam dat cognaten gemakkelijker begrepen werden dan niet cognaten. Ook leken de proefpersonen als zij leider waren een voorkeur te hebben voor de productie van cognaten boven niet-cognaten. *Lexical entrainment*, het gegeven dat mensen de voorkeur hebben om bij hun conceptualisatie te blijven in een gesprek, bleek in deze LaRa-gesprekken ook plaats te vinden bij de Duitse proefpersonen. Cognaten leken hier geen invloed op te hebben. Bij de constructie van begrip van de Nederlandse woorden door de proefpersonen bleek opvallend vaak het begrip of onbegrip geuit te worden doormiddel van feedback. Er is verdiepend onderzoek nodig met meer data om de opvallende elementen uit dit onderzoek kwantitatief te kunnen testen en te kunnen generaliseren.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Theoretisch kader	4
2.1 LaRa in Nederlands-Duitse context	5
2.2 Wederzijds begrip en lexical entrainment	5
2.3 Cognaten en hun invloed op het begrip en de productie van een andere taal	7
2.3.1 Cognaten als vorm van typologische overlap	7
2.3.2 Cognaten en de invloed op het begrip	7
2.3.3 Cognaten en de invloed op de productie	8
2.4 Onderzoeksvragen	8
3. Methode	10
3.1 Proefpersonen	10
3.2 Materialen	10
3.2.1 Kaarten	10
3.2.2 Instructies	12
3.2.3 Vragenlijst	13
3.2.4 Cloze-test	13
3.3 Procedure	13
3.4 Analyses	15
3.4.1 Keuze voor de targetkaarten	15
3.4.2 Analyse bij onderzoeksvraag 1	16
3.4.3 Analyse bij onderzoeksvraag 2	16
3.4.4 Analyse bij onderzoeksvraag 3	17
4. Resultaten	18
4.1 Invloed van cognaten/niet-cognaten op de receptie en productie	18
4.2 Wederzijds begrip&lexical entrainment bij Nederlands-Duitse LaRa-gesprekken.	21
4.2.1 Wederzijds begrip	21
4.2.2 Lexical entrainment	23
5. Conclusie	25
6. Discussie	27
7. Literatuur	31
8. Bijlagen	34

1. Inleiding

Door onder andere het internet, de mogelijkheid om ver te kunnen reizen en de wereldeconomie is er veel contact tussen mensen uit verschillende landen. Niet iedereen spreekt echter dezelfde taal. Ondanks verschillen in taal, kunnen mensen vaak toch communiceren.

Vaak wordt er Engels gesproken in academische context als mensen die elkaars taal niet spreken willen communiceren. Rehbein, Ten Thije en Verschik (2012) stellen dat het gebruik van Engels als lingua franca een barrière kan zijn om deel te nemen aan het academische discours voor mensen van wie deze taal niet de moedertaal is. Daarnaast beperkt het gebruik van Engels de linguïstische diversiteit, wat kan zorgen voor minder culturele en intellectuele verscheidenheid. Een andere mogelijkheid is dan ook om te blijven praten in de eigen moedertaal in een gesprek. Dit wordt ook wel Lingua Receptiva (LaRa) genoemd (Blees, Mak & Ten Thije, 2013).

Bij sommige talen zal een tweetalig gesprek makkelijker gaan dan bij andere, omdat de onderlinge verstaanbaarheid tussen talen verschilt. Het Japans en het Nederlands hebben bijvoorbeeld weinig tot geen lexicale en fonologische overlap, waardoor het lastig is om elkaar te verstaan zonder enige kennis van de andere taal. Het Nederlands en het Duits zijn echter nauw gerelateerde talen, waardoor mensen uit Nederland en Duitsland elkaar gemakkelijker verstaan (Kürschner, 2013).

In dit onderzoek is gekeken naar gesprekken waarbij Duitse en Nederlandse mensen beiden hun moedertaal blijven spreken. Volgens Garrod en Pickering (2004) is *alignment* een staat die ontwikkeld is als gesprekspartners hetzelfde begrip van relevante aspecten van de realiteit bereiken hebben. Het is onbekend of gesprekspartners in een LaRa-gesprek gebruikmaken van de grote hoeveelheid overeenkomsten tussen het Nederlands en het Duits om dit begrip te bereiken.

Er is nog weinig onderzoek gedaan naar tweetalige gesprekken waarbij ieder zijn/haar eigen moedertaal blijft spreken, waardoor er nog geen kant-en-klare methode is om toe te passen. Daarom is voortgeborduurd op de methode van Brennan en Clark (1996) om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden.

Dit verslag van het onderzoek begint met een theoretisch raamwerk aan de hand waarvan de onderzoeksvragen opgesteld zijn. Vervolgens wordt de gebruikte methode uiteengezet, waarna de uitkomsten en de conclusie gegeven worden. Ten slotte zal er ingegaan worden op de beperkingen van het onderzoek en de bruikbaarheid van de nieuwe methode in de discussie.

2. Theoretisch kader

Receptieve meertaligheid houdt in dat mensen verschillende talen spreken tijdens een conversatie, terwijl ze de taal die de gesprekspartner spreekt wel begrijpen. *Lingua receptiva* (LaRa) is een term die geïntroduceerd is door Rehbein, Ten Thije en Verschik (2012). Hierbij blijven de gesprekspartners beiden hun eigen eerste taal spreken (Blees et al., 2013).

LaRa wordt gedefinieerd als de verzameling van linguïstische, mentale, interactionele en interculturele competenties die op een creatieve manier geactiveerd worden wanneer gesprekspartners naar linguïstische acties in hun 'passieve' taal luisteren (Rehbein, Ten Thije & Verschik, 2012, p. 249). Sprekers passen hierbij toegevoegde competenties toe om de manier waarop de luisteraars hun 'passieve kennis' activeren te bewaken en proberen dus het voortgaande proces van begrip te controleren (Rehbein et al., 2012, p. 249).

Volgens Rehbein, Ten Thije & Verschik (2012) is het Engels als *lingua franca* (ELF) vergelijkbaar met LaRa, omdat gesprekspartners actief gebruikmaken van middelen uit hun eerste taal, terwijl ze uitingen produceren en begrijpen. Het verschil is dat gebruikers van LaRa in staat zijn om gedachten te uiten in hun eerste taal die zij niet kunnen uiten in het Engels (Blees et al., 2013, p. 175). Pickering & Garrod (2004) stellen met de *alignment*-theorie dat deelnemers aan een gesprek hun situatiemodellen op één lijn moeten krijgen om wederzijds begrip te creëren. In een LaRa-gesprek wordt dit proces bemoeilijkt, omdat deelnemers verschillende talen spreken en elkaars taal niet kunnen hergebruiken. Er kan echter wel gebruikgemaakt worden van typologische overlap tussen talen om begrip te bewerkstelligen (Blees et al., 2014).

Omdat LaRa in het algemeen en specifiek in Nederlands-Duitse context een relatief nieuw onderzoeksveld betreft, is er nog weinig bekend over de manier waarop gesprekspartners overeenkomstigheid gebruiken om begrip te creëren. Dit hoofdstuk bevat de theorie die zal leiden tot de onderzoeksvragen. In paragraaf 2.1 zal de lexicale overlap tussen het Nederlands en het Duits worden besproken. In paragraaf 2.2 zal het proces van het construeren van *alignment* worden bekeken. In paragraaf 2.3 zal theorie over de invloed van overeenkomsten tussen talen besproken worden. Ten slotte zal in paragraaf 2.4 de relatie gelegd worden tussen lexicale en fonologische overlap tussen talen en de creatie van begrip, wat zal leiden naar de onderzoeksvragen.

2.1 LaRa in Nederlands-Duitse context

Dit onderzoek betreft LaRa in een Nederlands-Duitse context. Vooral in het grensgebied tussen Nederland en Duitsland zijn veel grensoverschrijdende activiteiten, waardoor er veel contact is tussen de twee landen en de leden van deze buurlanden met elkaars taal en cultuur om moeten gaan. Het Nederlands en het Duits zijn nauw gerelateerde West-Germaanse talen die een groot aantal woorden in hun lexicon delen (Kürschner, 2013). Deze kleine typologische afstand tussen het Nederlands en het Duits is een perfecte voorspeller voor het gebruik van LaRa, maar het gebruik ervan is niet erg bekend (Beerkens, 2010). Receptieve meertaligheid is een proces (Beerkens, 2010) en de gedeelde geschiedenis tussen Nederland en Duitsland heeft het taalgebruik en het taalcontact in grote mate beïnvloed (Goossens, 2006).

Er zijn veel woorden in het Nederlands en het Duits die gesprekspartners kunnen gebruiken om begrip te creëren. (Kürschner, 2013). Beerkens (2010) en Ribbert & Ten Thije (2007) hebben laten zien dat proefpersonen met enige kennis van de naburige taal met elkaar kunnen communiceren, terwijl ze hun eigen moedertaal spreken. Daarnaast heeft onderzoek laten zien dat een bepaalde mate van onderlinge verstaanbaarheid bestaat tussen de twee talen. Dit suggereert dat luisteraars in staat zijn om lexicale elementen van de naburige taal te linken aan elementen in hun eigen lexicon, ondanks de verschillen in uitspraak (Kürschner, 2013).

2.2 Wederzijds begrip en lexical entrainment

Gesprekspartners moeten hetzelfde begrip van relevante aspecten van de realiteit hebben, zodat ze *alignment* kunnen bereiken (Garrod en Pickering, 2004). Het hoofdmechanisme van *alignment* is automatisch en onbewust en is het resultaat van gesprekspartners die proberen uitingen op dezelfde manier te interpreteren en te produceren als hun gesprekspartner zojuist heeft gedaan (Pickering & Garrod, 2006). In meertalige gesprekken kan *alignment* gebruikt worden om wederzijds begrip vast te stellen. De overgang tussen talen is minder moeilijk als een spreker en hoorder verbonden structuren gebruiken in hun eigen taal (Bahtina & Ten Thije (2013).

Bahtina, Ten Thije en Wijnen (2013) beschrijven aan de hand van literatuur van Garrod en Pickering (2004/2007) verschillende manieren waarop *alignment* tot stand kan komen. Volgens Garrod en Pickering (2004) is het automatische primen een belangrijk mechanisme voor *alignment* in een dialoog. *Alignment* kan ook geconstrueerd worden door opzettelijke, bewuste tussenkomst door bijvoorbeeld de productie en het begrip te bewaken. Bahtina et al. (2013)

geven aan dat zowel Pickering en Garrod (2004) als Costa et al. (2008) deze niet-automatische *alignment* als een randmechanisme in gesprekken zien. Garrod en Pickering (2007) verstrekken echter wel een aantal typologische routes waardoor *alignment* tot stand kan komen, waarbij er verschil is in mate van bewuste controle van de spreker over het proces.

Ten eerste is er *alignment* via overtuigingen over de andere gesprekspartner. Deze manier is volgens Bahtina et al. (2013) vergelijkbaar met het idee van Clark (1996) met betrekking tot het creëren van common ground, maar Garrod en Pickering zien het meer als een automatisch proces dan een opzettelijke strategie. Ten tweede bestaat er *alignment* door imitatie, wat veroorzaakt wordt door het kopiëren van syntactische, lexicale, prosodische of andere linguïstische eigenschappen van een uiting van een gesprekspartner. Volgens Garrod en Pickering is dit ook een automatisch proces. Ten derde is er *alignment* door overeenkomstigheid tussen gesprekspartners. Dit kan misschien een andere uitleg bieden voor wat louter imitatie lijkt te zijn: gesprekspartners kopiëren misschien verschillende linguïstische of situationele elementen als resultaat van een stilzwijgende overeenkomst. Deze stilzwijgende overeenkomsten (conceptual pacts volgens Brennan en Clark (1996)) zorgen voor gedeeld gebruik van verwijzingsuitingen. Ten slotte bestaat er *alignment* door feedback. Hierbij onderscheiden Garrod en Pickering twee soorten feedback: uitingen die impliciete raakvlakken bevorderen, zoals ‘hmmhmm’ en ‘ik begrijp het’ en uitingen die expliciet het gebrek aan begrip signaleren, zoals directe vragen om uitleg. (Bahtina et al., 2013, p. 161). Er is nog een vijfde component, die in het artikel van Bahtina et al. (2013) niet besproken wordt en ook voor dit onderzoek niet relevant is.

Gesprekspartners construeren begrip en productie en kiezen daarbij bewust of onbewust voor bepaalde conceptualisaties voor referenten. In eentalige gesprekken blijkt een patroon te zijn in de manier waarop gerefereerd wordt door gesprekspartners (Brennan en Clark, 1996). Mensen hebben een sterke voorkeur om dezelfde conceptualisatie te blijven gebruiken op het moment dat ze weer naar hetzelfde referent willen verwijzen binnen een conversatie. Op lexicaal niveau wordt dit *lexical entrainment* genoemd. Brennan en Clark (1996) vonden bijvoorbeeld dat als een spreker refereert naar een bepaalde schoen als ‘de zwarte loafer’, diegene dat zal blijven doen als hij/zij opnieuw naar die schoen wil refereren. Er wordt dus geen nieuwe conceptualisatie gemaakt voor het object (Van Der Wege, 2009).

2.3 Cognaten en hun invloed op het begrip en de productie van een andere taal

2.3.1 Cognaten als vorm van typologische overlap

Mensen kunnen niet letterlijk elkaars taal hergebruiken bij een LaRa gesprek, omdat ze hun eigen taal spreken. Toch zullen ze een manier moeten vinden om conceptualisaties te maken en om deze conceptualisaties over te brengen aan hun gesprekspartner om begrip te construeren. Als er een typologische overlapping is tussen de twee talen, kunnen ze zich richten op een overeenkomstig linguïstisch gebied door cognaten en gelijke syntactische structuren te gebruiken (Blees et al., 2013).

Cognaten zijn woorden die dezelfde betekenis hebben in twee of meerdere talen en zowel identiek als soortgelijk in vorm kunnen zijn. Een voorbeeld van een cognaat dat soortgelijk is in vorm is *sigaret* in het Nederlands en *cigarette* in het Engels. Een identiek cognaat in het Nederlands en Engels is bijvoorbeeld het woord *president* (Schepens, Dijkstra, & Grootjen, 2012). Er kan bij cognaten onderscheid gemaakt worden tussen de fonologische, semantische en orthografische overlap tussen twee woorden. Het fonologische aspect betreft de gelijkheid in klank, het semantische aspect de gelijkheid in betekenis en de orthografische overlap de gelijkheid in spelling (Dijkstra et al., 1999). Voor dit onderzoek is de fonologie en semantiek van belang, omdat het over gesproken taal gaat.

Cognaten betreffen dus een overeenkomstig linguïstisch gebied tussen twee of meerdere talen, dat mensen kunnen gebruiken om te begrijpen wat een gesprekspartner in zijn eigen taal zegt. Er is veel onderzoek gedaan naar cognaten en de invloed ervan. Psycholinguïsten hebben cognaten vaak gebruikt om te kijken hoe taal verwerkt wordt door tweetaligen. Cognaten bieden een manier om te kijken of tweetaligen beïnvloed worden door een andere taal dan hun moedertaal. Het verschil tussen het verwerken van cognaten en niet-cognaten kan aanduiden dat de andere, op dat moment minder belangrijke taal, ook een rol heeft gespeeld (Lemhöfer, Dijkstra & Michel, 2004). Daarnaast stellen Pickering en Garrod (2004) dat het herhalen van elkaars taal, wat mogelijk is bij cognaten, de processen van productie en receptie in een gesprek vergemakkelijkt (Blees et al., 2013).

2.3.2 Cognaten en de invloed op het begrip

Cognaten helpen bij het begrip van een andere taal. Uit veel van de onderzoeken naar de invloed van cognaten blijkt dat er sneller gereageerd wordt op cognaten dan op controlewoorden die alleen in één taal bestaan (Schepens et al., 2012). Ook zijn cognaten gemakkelijker te leren en worden ze minder snel vergeten (de Groot & Keijzer, 2000). De combinatie van overlap in vorm en betekenis zorgt ervoor dat cognaten sneller en met minder fouten verwerkt worden dan niet-cognaten. Dit wordt ook wel het *cognate facilitation effect* genoemd (Bultena, Dijkstra en van Hell., 2013). Dit

effect is over het algemeen groter in een tweede taal (L2) dan in de eerste taal (L1) (Kroll, Dijkstra, Janssen & Schriefers, 2000), maar kan zelfs verschijnen in L1-contexten (van Hell & Dijkstra, 2002) en bij tweetaligen die verschillende scripts gebruiken (Gollan, Forster & Frost, 1997; Kim & Davis, 2003 in Dijkstra, Miwa, Brummelhuys, Sappelli & Baayen, 2010).

2.3.3 Cognaten en de invloed op de productie

Cognaten helpen ook bij de productie van taal. Dijkstra et al. (2010) geven in hun artikel veel voorbeelden over de invloed van cognaten op de productie. Zo hebben Costa, Caramazza & Sebastian-Galles (2002) en Kroll&Stewart (1994) laten zien dat cognaten bij vertalingen een positief effect hebben op de snelheid waarmee woorden worden geproduceerd en dat ze beter bestand zijn tegen *'retrieval failures'* (Costa et al., 2005). Ook zijn ze meer effectief als gemaskerde of ongemaskerde primes in visuele lexicale beslissingen (Cristoffanini et al, 1986; Gollan et al, 1997). Daarnaast worden ze sneller genoemd door tweetaligen bij het benoemen van woorden (Van Hell&de Groot, 1998) en afbeeldingen (Costa et al., 2005).

2.4 Onderzoeksvragen.

Cognaten blijken dus anders verwerkt te worden dan niet-cognaten (Lemhöfer et al., 2004). Omdat cognaten helpen bij het begrip en de productie van een andere taal, kunnen gesprekspartners deze woorden bewust of onbewust gebruiken in een LaRa-gesprek. Als de spreker een cognaat introduceert, kan de ontvanger dit woord begrijpen en vervolgens produceren als hij zelf aan het woord is. Er hoeft geen twijfel te bestaan over de conceptualisatie, omdat deze in de taal van beide sprekers hetzelfde is. Het lijkt dus aannemelijk dat cognaten gemakkelijker begrepen worden en vaker gebruikt worden.

1). Wat is de invloed van cognaten die geproduceerd worden in het Nederlands op de receptie en productie in het Duits in LaRa-gesprekken tussen Nederlanders en Duitsers?

Om *alignment* te bereiken is wederzijds begrip tussen gesprekspartners van belangrijke aspecten van de realiteit nodig (Garrod en Pickering, 2004). Volgens Garrod en Pickering (2007) zijn er in eentalige gesprekken verschillende manieren waarop *alignment* bereikt wordt. Het is onduidelijk of de manier waarop wederzijds begrip geconstrueerd wordt in een LaRa-gesprek en of dit afhankelijk is van de productie van cognaten.

2. Op welke manier wordt wederzijds begrip bewerkstelligd tussen de Nederlandse en Duitse gesprekspartner in een LaRa-gesprek en in hoeverre dragen cognaten hieraan bij?

De receptie en productie hangen samen met het mogelijke bestaan van lexical entrainment bij LaRa-gesprekken. Omdat er bij LaRa-gesprekken niet dezelfde taal wordt gesproken, is het niet mogelijk om letterlijk elkaars woorden te hergebruiken. Mensen kunnen wel cognaten gebruiken, omdat deze in de twee talen hetzelfde zijn, en vervolgens bij dezelfde conceptualisatie blijven als ze opnieuw naar een eerder benoemd referent willen verwijzen.

3. In hoeverre is er sprake van lexical entrainment in het Duits bij een Nederlands-Duits LaRa-gesprek en in welke mate hebben cognaten hier invloed op?

3. Methode

Brennan en Clark (1996) deden onderzoek over eentalige gesprekken, waardoor het aspect van lexicale overlapping geen rol speelde. Omdat dit onderzoek Duits-Nederlandse LaRa-gesprekken betreft, worden er elementen uit het onderzoek van Brennan en Clark (1996) gebruikt met aanpassingen die het mogelijk maken ook de invloed van cognaten te kunnen onderzoeken.

Het onderzoek werd afgenomen door een handlanger en een proefpersoon een puzzel op te laten lossen. Hierbij moesten de handlanger en de proefpersoon aan elkaar uitleggen op welke plek de verkregen 9 kaarten met foto's moesten liggen op een raster, terwijl de handlanger Nederlands sprak en de proefpersoon Duits. De handlanger moest bepaalde kaarten echter met cognaten of niet-cognaten aanduiden.

3.1 Proefpersonen

Omdat dit onderzoek een pilot betreft, is het experiment afgenomen met een gering aantal proefpersonen. Zes studenten en twee promovendi deden mee aan het experiment (4 vrouwen, 4 mannen). Geen van de proefpersonen had ervaring met LaRa. Zes van de acht proefpersonen kwamen oorspronkelijk uit Duitsland, één kwam uit Zwitserland en één uit de Verenigde Staten. Van zeven proefpersonen was de moedertaal Duits en van één proefpersoon Hebreeuws, waarbij Duits de tweede taal was. Zes proefpersonen wonen in Utrecht, één proefpersoon woont de ene helft van de week in Utrecht en de andere helft in Keulen en één proefpersoon woont in Amsterdam. Er was verschil in hoe lang de proefpersonen in Nederland woonden en hoe goed ze Nederlands spraken. Dit bleek uit de afgenomen Cloze-test (Gem: 73,14%, SD: 22,03). De proefpersonen kregen een vergoeding voor hun deelname.

Daarnaast werkten er twee handlangers mee aan het experiment die de manipulaties uitvoerden. Ook de handlangers hadden geen ervaring met LaRa. De handlangers waren twee studenten die uit Nederland komen en het Nederlands als moedertaal hebben. Door twee handlangers deel te laten nemen, kan bekeken worden of de gevonden effecten afhangen van een bepaalde handlanger. Ook de handlanger kregen een vergoeding voor hun deelname.

3.2 Materialen

3.2.1 Kaarten

Om het onderzoek uit te voeren, zijn 4 kaartensets gemaakt. Deze kaartensets bestonden ieder uit 9 kaarten: 3 targetkaarten, 3 controlekaarten en 3 kleurenkaarten. De controle- en kleurenkaarten

werden gebruikt om het doel van het experiment niet op te laten vallen. De kleuren waren rood, blauw en zwart en in elke set kaarten hetzelfde. Hierdoor is geprobeerd de aandacht af te leiden van de werkelijke manipulatie binnen het experiment. In totaal waren er dus 12 targetkaarten (3 per set, 4 sets), 12 controlekaarten (3 per set, 4 sets) en 3 kleurenkaarten die in alle 4 sets gebruikt werden. De controlekaarten verschilden per set kaarten en zijn willekeurig gekozen. Op de controlekaarten stonden foto's van objecten die met een zelfstandig naamwoord benoemd kunnen worden, zoals een tafel, een aardbei en een lamp.

Op de targetkaarten stonden foto's die ook met een zelfstandig naamwoord benoemd konden worden. Daarnaast konden deze afbeeldingen in het Nederlands zowel met een cognaat in het Duits als met een niet-cognaat benoemd worden. In tabel 1 is een overzicht te zien van benamingen die de handlanger aan de targetkaarten moest geven en de Duitse vertaling. Daarnaast zijn de woordfrequenties gegeven, om te kunnen kijken of de mate van bekendheid van de woorden de resultaten beïnvloed heeft. In bijlage 1 is een overzicht van de targetafbeeldingen te vinden.

Tabel 1: benaming van targetafbeeldingen door handlanger en bijbehorende woordfrequenties

Duits woord	NL cognaat	Frequentie NL cognaat (per miljoen)	NL niet-cognaat	Frequentie NL niet-cognaat (per miljoen)	DU niet-cognaat
Katze	Kat	27,753	Poes	6,332	Mieze
Käfer	Kever	2,047	Tor	1,077	Käfer
Wecker	Wekker	4,713	Klok	17,209	Uhr
Stein	Steen	23,777	Rots	5,033	Fels
Vögel	Vogel	13,052	Merel	4,998	Amsel
Kind	Kind	173,973	Peuter	6,415	Kleiner
Rad	Rad	2,950	Wiel	8,093	Rad
Büro	Bureau	55,026	Tafel	70,486	Tische
Gemüse	Groenten	18,730	Salade	3,998	Salat
Blume	Bloem	10,057	Anjer	0,264	Nelke
Kabel	Kabel	10,774	Touw	6,655	Seile
Port	Poort	15,296	Hek	8,507	Zaun

Een voorbeeld van een targetkaart is een foto van een kever/tor. In het Duits kent men het onderscheid tussen een tor en een kever niet en noemt men beiden 'Käfer'. Als de handlanger het woord 'kever' gebruikt voor het benoemen van de targetkaart, zal de Duitse proefpersoon dit woord kunnen herkennen en het cognaat 'Käfer' kunnen gebruiken. Als de handlanger het woord

'tor' gebruikt, wat geen cognaat is, kan de proefpersoon niet letterlijk hetzelfde woord gebruiken in het Duits.

3.2.2 Instructies

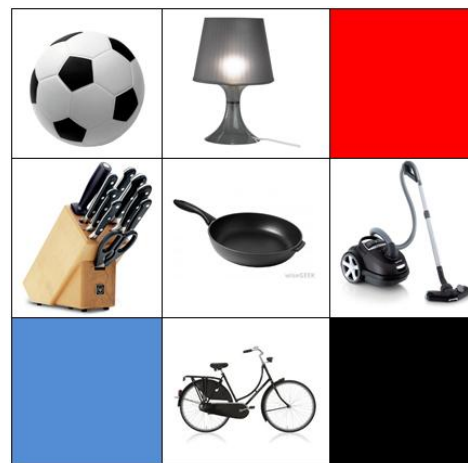
In het onderzoek hadden de handlanger en de proefpersoon om en om de rol van leider en volger. Deze rollen wisselden per gesprekje. De handlanger moest de targetkaarten met een bepaald woord benoemen als hij instructie gaf aan de proefpersoon. Deze woorden stonden onder de afbeeldingen op de targetkaarten. De handlanger werd geïnstrueerd de puzzels zo snel mogelijk op te lossen met zijn gesprekspartner. Het stond verder helemaal vrij hoe hij de controle- en kleurkaarten noemde en hoe hij de taak verder met de proefpersoon op wilde lossen, zolang hij maar Nederlands sprak. In figuur 1 is een voorbeeld te zien van een foto die de handlanger kreeg, wanneer hij de volgordes uit moest leggen aan de proefpersonen. In bijlage 5 is de instructie te vinden die de handlanger ontving voor het experiment.

De proefpersoon kreeg de instructie om Duits te praten en samen met de handlanger om en om de puzzels op te lossen. De instructie werd zo gegeven, dat de proefpersonen het idee kregen dat de handlanger een gelijkwaardige proefpersoon was. De proefpersoon werd ook geïnstrueerd de puzzels zo snel mogelijk op te lossen met de handlanger. In figuur 2 is een voorbeeld te zien van een foto die de proefpersoon te zien kreeg wanneer hij/zij uitleg moest geven aan de handlanger. In bijlage 6 is de instructie te zien die de proefpersonen kregen voor het experiment.

Figuur 1: afbeelding die de handlanger te zien kreeg als hij leider was

Figuur 2: afbeelding die de proefpersoon te zien kreeg als hij/zij leider was

3.2.3

3.2.3 Vragenlijst

De proefpersonen kregen na het experiment een in het Duits vertaalde LEAP Questionnaire (Marian, Blumfeld & Kaushanskaya, 2007) over onder andere hun ervaring met het Nederlands en met andere talen. Dit werd bevestigd, omdat er bijvoorbeeld woorden zijn die in het Nederlands en het Deens cognaten zijn, waardoor ze toch herkend kunnen worden zonder dat dit veroorzaakt wordt door de overeenkomsten tussen het Nederlands en het Duits

Ook werd bevestigd hoe lang de proefpersonen in Nederland wonen, of ze het plezierig vinden om Nederlands te spreken en wat ze van de opdracht en de conversatie vonden. De vragenlijst bevat vragen waarbij de proefpersonen op een schaal van 1 tot 10 antwoord konden geven, maar ook open vragen en vragen waarbij percentages gegeven moesten worden. In dit onderzoek zal niet verder in worden gegaan op antwoorden op de vragenlijst. In bijlage 2 is de volledige vragenlijst te vinden.

3.2.4 Cloze-test

Naast de vragenlijst werd er ook een Cloze-test gemaakt door de proefpersonen. De Cloze-test bestaat uit een Nederlandse tekst, waarbij delen van woorden ontbreken die door de proefpersoon ingevuld moeten worden. Aan de hand van deze testen werd de taalvaardigheid gemeten. Hierdoor kan bekeken worden hoe groot de invloed hiervan is op het verloop en de uitkomsten van het experiment. De score van de proefpersonen op deze test zal niet worden meegenomen in dit onderzoek. De Cloze-test is te vinden in bijlage 3.

3.3 Procedure

Het experiment werd afgenomen op 2 dagen en vond plaats in een lokaal in een gebouw van de Universiteit. Het experiment werd op zowel beeld als geluid opgenomen met een videocamera en een telefoon, zodat zowel verbale als non-verbale uitingen vastgelegd konden worden. Daarnaast verkleinde de dubbele opname de kans dat alle data verloren zouden gaan als er iets mis zou gaan met de apparatuur.

De handlanger en de proefpersoon wisselden af met het geven van instructies aan elkaar over hoe de kaarten geplaatst moesten worden op het raster. In totaal moesten er 16 puzzels opgelost worden, waarbij de vier sets met negen kaarten (3 targetkaarten, 3 controlekaarten en 3 kleurenkaarten) vier keer gebruikt werden in verschillende volgordes.

De handlanger begon met het geven van een instructie, waarna de proefpersoon op een bel moest drukken om aan te geven dat hij/zij klaar was met het plaatsen van de kaarten. Er werd

door een van de experimentleiders een foto gemaakt van de plaatsing van de kaarten op het raster om te kijken of dit overeenkwam met de volgorde die in de instructie gegeven werd. Vervolgens legde de proefpersoon aan de handlanger een andere volgorde uit, daarna de handlanger aan de proefpersoon en ten slotte de proefpersoon nog een keer aan de handlanger. Nadat de handlanger en de proefpersoon elkaar twee keer om en om een instructie hadden gegeven, kregen zij nog 3 nieuwe kaartensets, waarbij hetzelfde gedaan moest worden. De proefpersonen kregen de opdracht de puzzels zo snel mogelijk op te lossen.

De volgordes van kaarten waarover de handlangers en proefpersonen elkaar instructie moesten geven, verschilden niet per proefpersoon. Ze moesten allemaal dezelfde volgordes aan elkaar uitleggen, waarbij de handlanger per kaartenset cognaten of niet-cognaten moest gebruiken. Zowel de proefpersonen als de handlanger gaf per kaartenset twee keer een instructie. De eerste keer introduceerde de handlanger de conceptualisatie van de targetkaarten (cognaat/niet-cognaat). Vervolgens was de proefpersoon de leider en instrueerde hij/zij de handlanger over de plaatsing van de kaarten. Vervolgens gaf de handlanger nog een keer instructie over een andere volgorde waarbij hij dezelfde conceptualisering voor de targetkaarten gebruikte als hij in zijn eerste instructie deed. Als de handlanger in zijn eerste instructie een cognaat moest gebruiken, gebruikte hij dit woord in zijn tweede instructie dus opnieuw. Vervolgens gaf de proefpersoon nog een instructie, waarna aan een nieuwe kaartenset begonnen werd.

In tabel 2 is een voorbeeld te zien van het verloop van het experiment met één kaartenset. De handelingen in de tabel werden vervolgens nog drie keer uitgevoerd, maar dan met andere kaarten en wisselende benoeming van de targetkaarten door de handlanger (cognaat/niet-cognaat). In bijlage 4 is het overzicht te zien van de verdeling van de cognaten en niet-cognaten per proefpersoon.

Tabel 2: voorbeeld van het verloop van het experiment

Handlanger geeft instructie aan proefpersoon	Kaartenset 1 - volgorde A Targetkaarten worden aangeduid met cognaat/niet-cognaat
Proefpersoon geeft instructie aan handlanger	Kaartenset 1 – volgorde B
Handlanger geeft instructie aan proefpersoon	Kaartenset 1 – volgorde C Targetkaarten worden aangeduid met cognaat/niet-cognaat
Proefpersoon geeft instructie aan handlanger	Kaartenset 1 – volgorde D

3.4 Analyses

Dit experiment betreft een pilotstudie om te kijken of deze methode geschikt is om onderzoek te doen naar LaRa-gesprekken. Hiervoor is het experiment afgenomen met 8 proefpersonen, waarbij de conversaties getranscribeerd zijn in EXMARaLDA en aan de hand van de transcripten kwalitatief geanalyseerd zijn. De transcripten zijn te vinden op de bijgeleverde USB-stick. In vervolgonderzoek kunnen er statistische analyses uitgevoerd worden, nadat het experiment afgenomen is bij meer proefpersonen.

3.4.1. Keuze voor de targetkaarten

Omdat de tijd voor dit onderzoek beperkt was, zijn vier van de twaalf targetkaarten opgenomen in de analyse. Het betreft de targetkaarten met de afbeeldingen van een poort/hek, een kever/tor, een kat/poes en een steen/rots. Deze targetafbeeldingen zijn hieronder te zien.

Er is voor deze targetwoorden en targetafbeeldingen gekozen, omdat de andere targetwoorden misschien iets anders meten dan wat er beoogd is te meten in dit onderzoek. De targetwoorden *vogel/merel* en *bloem/anjer* zijn buiten beschouwing gelaten, omdat het mogelijk is dat de proefpersonen niet weten dat de afbeelding van een bloem specifiek een anjer betreft en de afbeelding van een vogel specifiek een merel. Hetzelfde geldt voor de afbeelding van een peuter/kind. De kans bestaat dat de kennis van specifieke diersoorten, bloemen of benamingen van kinderen met een bepaalde leeftijd getest wordt, in plaats van de invloed van bepaald

woordgebruik. De targetwoorden *bureau/tafel* zijn niet meegenomen, omdat het cognaat *bureau* een leenwoord is. Hierdoor zouden de proefpersonen het woord uit een andere taal kunnen kennen. De overige targetwoorden waren te duidelijk of te ambigu met betrekking tot de targetafbeeldingen. De afbeelding van *de kabel/het touw* betrof bijvoorbeeld twee kabels, waardoor de afbeelding met andere woorden benoemd kan worden. De afbeelding van de *klok/wekker* betrof specifiek een wekker, net zoals de afbeelding van de *groente/salade* duidelijk een salade was. Ook de gebruikte targetkaarten hebben beperkingen, die in de discussie besproken zullen worden.

3.4.2 Analyse bij onderzoeksvraag 1

De eerste onderzoeksvraag is: *wat is de invloed van cognaten die geproduceerd worden in het Nederlands op de receptie en productie in het Duits in LaRa-gesprekken tussen Nederlanders en Duitsers?*

De eerste onderzoeksvraag met betrekking tot de receptie (ontvangst) is geanalyseerd door te kijken of de proefpersoon het targetwoord dat de handlanger introduceerde direct begreep of dat er om verduidelijking gevraagd werd. De targetwoorden betroffen zowel cognaten en niet-cognaten, waardoor bekeken kan worden of de proefpersonen verschillend reageren op de cognaten en niet-cognaten.

De productie is geanalyseerd door de targetwoorden die de handlanger moest gebruiken te vergelijken met de woorden die de proefpersoon vervolgens gebruikt heeft in zijn instructie. Omdat de targetwoorden van de handlanger zowel cognaten als niet-cognaten betroffen, kan geanalyseerd worden wat de invloed van deze verschillende woorden is op de productie van de proefpersoon als hij/zij instructie geeft.

3.4.3 Analyse bij onderzoeksvraag 2

De tweede onderzoeksvraag is: *op welke manier wordt wederzijds begrip bewerkstelligd tussen de Nederlandse en Duitse gesprekspartner in een LaRa-gesprek en in hoeverre dragen cognaten hieraan bij?*

De analyse omtrent wederzijds begrip borduurt voort op de analyse van de receptie bij onderzoeksvraag 1. Bij onderzoeksvraag 3 wordt alleen niet gekeken naar direct of indirect begrip, maar naar de bewerkstelling van wederzijds begrip tussen de gesprekspartners. Er moet hier opgemerkt worden dat alleen het begrip van de proefpersonen bekeken zal worden. De

handlangers manipuleren het experiment, waardoor ervoor gekozen is hun begrip van de Duitse woorden niet mee te nemen. Er zal geanalyseerd worden hoe de proefpersonen en de handlanger samen begrip construeren van de Nederlandse targetwoorden en of dit verschilt tussen cognaten en niet-cognaten.

3.4.4 Analyse bij onderzoeksvraag 3

De derde onderzoeksvraag is: *in hoeverre is er sprake van lexical entrainment in het Duits bij een Nederlands-Duits LaRa-gesprek en in welke mate hebben cognaten hier invloed op?*

Om antwoord te krijgen op deze vraag is geanalyseerd of en in welke mate de proefpersonen in hun tweede instructie over de plaatsing van de kaarten aan de handlanger dezelfde conceptualisatie van de targetkaarten gebruiken als in hun eerste instructie aan de handlanger. Daarnaast is gekeken of dit verschilt tussen cognaten en niet-cognaten.

4. Resultaten

In deze resultatensectie zullen per onderzoeksvraag de data geanalyseerd worden. Er zal begonnen worden met de analyse van de invloed van de cognaten op de receptie en de productie, waarna het bestaan van de lexical entrainment en de bewerkstelling van wederzijds begrip geanalyseerd zullen worden.

4.1 Invloed van cognaten/niet-cognaten op de receptie en productie

Receptie

De receptie van de targetwoorden heeft betrekking op de ontvangst van deze woorden bij de proefpersonen. Er is bekeken hoe de proefpersonen reageerden op de targetwoorden. In tabel 3 is te zien hoe vaak bij elk targetwoord verduidelijking of uitleg gevraagd en gegeven werd in de eerste instructie van de handlanger. Achter het targetwoord staat hoe vaak het woord geïntroduceerd is. In de kolommen daaronder staat hoe vaak de proefpersonen verduidelijking of uitleg nodig hadden om de targetwoorden te begrijpen. Het gaat bij de receptie alleen om de eerste keer dat de proefpersonen de targetwoorden horen. Als de proefpersoon pauzeert, maar er na de pauze zonder uitleg wel verder wordt gegaan met de puzzel, wordt dit onder 'in één keer begrepen' gerekend.

Tabel 3: receptie van de proefpersonen

	Kat (4)	Poes (4)	Poort (4)	Hek (4)	Kever (4)	Tor (4)	Steen (4)	Rots (4)	Totaalscore cognaat	Totaalscore niet-cognaat
In één keer begrepen door proefpersoon	4	3	3	1	4	2	3	3	14	9
Uitleg/verduidelijking gevraagd/gekregen	0	1	1	3	0	2	1	1	2	7

De cognaten 'kat' en 'kever' blijken makkelijk te begrijpen voor de proefpersonen. Ook de cognaten 'steen' en 'poort' en de niet-cognaten 'poes' en 'rots' leverden weinig moeilijkheden op. De niet-cognaten 'tor' en 'hek' bleken echter lastiger te begrijpen. Bij het woord 'hek' begrepen 3 van de 4 proefpersonen pas wat er bedoeld werd als de handlanger aangaf dat het om een poort ging of dat het hek van ijzer was. Bij het woord 'tor' begrepen 2 van de 4 proefpersonen wat er bedoeld werd als de handlanger zei dat het om het insect ging of als hij bevestigde dat het om een dier ging.

Productie

Om de invloed van cognaten op de productie te bekijken, zijn de targetwoorden van de handlanger vergeleken met de woorden die de proefpersonen gebruikten voor hetzelfde referent. Hiervoor zijn een aantal tabellen opgesteld. De woorden die de handlanger gebruikt heeft in zijn instructie zijn

aangegeven als targetwoorden boven de tabellen. In de tabellen staan de woorden die de proefpersonen gebruikt hebben als conceptualisatie van de targetkaarten. Achter de conceptualisaties van de proefpersonen staat hoe vaak een bepaald woord gebruikt is. Een voorbeeld hiervan is 7/8, waarbij in 7 van de 8 gevallen het woord in die kolom gebruikt is door de proefpersonen. Het verschil in het aantal keer dat een conceptualisatie genoemd is, heeft te maken met het moment waarop het woord genoemd werd. Als de targetkaart de laatste kaart was die op het raster gelegd moest worden, hoefde er geen instructie meer gegeven te worden, omdat alle andere plaatsen op het raster al bezet waren.

Vervolgens is aangegeven of het gebruikte Duitse woord equivalent, semi-equivalent of niet-equivalent is aan het Nederlandse targetwoord qua concept, vorm en referent. Een woord is equivalent qua concept als deze in het Nederlandse woordenboek Van Dale en Duitse online woordenboek Duden dezelfde betekenis heeft, qua vorm als het een cognaat betreft en qua referent als het woord naar dezelfde kaart als het targetwoord verwijst. De aanduiding ‘semi-equivalent’ wordt gebruikt als het targetwoord en de benaming van de proefpersoon niet precies hetzelfde is, maar ook niet geheel verschillend. Dit komt alleen voor bij de overeenkomstigheid qua concept. De woorden in de tabellen geven een versimpelde weergave van de werkelijkheid, omdat verduidelijkende zinnen en uitleg van de gesprekspartners niet zijn meegenomen. In bijlage 8 is een overzicht te zien van de Nederlandse en Duitse betekenissen, waaruit de mate van equivalentie qua concept is opgemaakt.

Tabel 4 en 5: productie van de proefpersonen na de targetwoorden kat (cognaat) en poes (niet-cognaat)

Targetwoord: kat		Targetwoord: poes	
	Katze (7/7)		Katze (8/8)
Concept	Equivalent	Concept	Equivalent
Vorm	Equivalent	Vorm	Niet equivalent
Referent	Equivalent	Referent	Equivalent

Het cognaat blijkt in alle gevallen te worden gebruikt om de targetkaart aan te duiden, ook als de handlanger het woord ‘poes’ introduceert en dit vertaald kan worden met het woord ‘Mieze’. De proefpersonen blijken een voorkeur te hebben voor het cognaat.

Tabel 5 en 6: productie van de proefpersonen na de targetwoorden poort (cognaat) en hek (niet-cognaat)

Targetwoord: poort		Targetwoord: hek	
	Tor (8/8)	Tor (6/8)	Zaun (2/8)
Concept	Equivalent	Semi-equivalent	Equivalent
Vorm	Niet equivalent	Niet-equivalent	Niet-equivalent
Referent	Equivalent	Equivalent	Equivalent

Bij deze targetkaart is er bij de proefpersonen een sterke voorkeur voor het woord 'Tor' (poort in het Nederlands). Hoewel het de bedoeling was dat het Duitse woord 'Port' als cognaat gebruikt zou worden voor het Nederlandse woord 'poort', blijken alle proefpersonen op één na de voorkeur te hebben voor het woord 'Tor'. Het cognaat wordt dus niet gebruikt in de productie van woorden van de proefpersonen.

Tabel 7 en 8: productie van de proefpersonen na de targetwoorden kever (cognaat) en tor (niet-cognaat)

Targetwoord: kever		Targetwoord: tor		
	Käfer (7/7)	Käfer (6/8)	(Schwarze) Insekt (2/8)	
Concept	Equivalent	Equivalent	Semi equivalent	
Vorm	Equivalent	Niet equivalent	Niet equivalent	
Referent	Equivalent	Equivalent	Equivalent	

Het cognaat wordt bij deze targetkaart in bijna alle gevallen gebruikt als de proefpersonen instructie geven aan de handlanger. Ook het niet-cognaat (tor) wordt in 6 van de 8 gevallen aangeduid met het cognaat (Käfer). De oorzaak hiervan is waarschijnlijk dat er in het Duits geen onderscheid gemaakt wordt tussen torren en kevers. De proefpersoon die twee keer het woord 'Insekt' gebruikte, deed dit nadat de handlanger deze term geïntroduceerd had. Het woord 'Insekt' is daarnaast ook een cognaat.

Tabel 9 en 10: productie van de proefpersonen na de targetwoorden steen (cognaat) en rots (niet-cognaat)

Targetwoord: steen		Targetwoord: rots		
	Stein (8/8)	(Grosse) Stein (6/8)	Fels (2/8)	
Concept	Equivalent	Semi-equivalent	Equivalent	
Vorm	Equivalent	Niet equivalent	Niet equivalent	
Referent	Equivalent	Equivalent	Equivalent	

Ook bij deze targetkaart blijken de proefpersonen een voorkeur te hebben voor het cognaat. Ook als de handlanger het niet-cognaat heeft geïntroduceerd, blijkt de meerderheid van de proefpersoon het cognaat (Stein) te gebruiken. Eén proefpersoon noemt twee keer de letterlijke vertaling van het niet-cognaat door 'Fels' te gebruiken.

De proefpersonen blijken bij deze acht targetwoorden te neigen naar het gebruik van cognaten. Ook als de handlanger de targetkaarten met niet-cognaten aanduidt, blijkt de meerderheid van de proefpersonen deze met cognaten aan te duiden. Bij het niet-cognaat 'tor' is dit logisch, omdat er voor tor en kever in het Duits hetzelfde woord wordt gebruikt (Käfer), wat een cognaat is. Een uitzondering hierop is het gebruik van het woord 'Tor' voor 'poort/hek'. Dit is geen cognaat, maar blijkt toch in bijna alle gevallen gebruikt te worden. Ook het woord 'Katze' wordt in alle

gevallen gebruikt, terwijl het woord ‘Mieze’ ook als benaming voor de targetkaart met een afbeelding van een kat/poes had kunnen gelden.

4.2 Wederzijds begrip bij Nederlands-Duitse LaRa-gesprekken.

4.2.1 Wederzijds begrip

Om de manier waarop wederzijds begrip bewerkstelligd wordt te analyseren, is bekeken hoe de handlanger en de proefpersoon overeenkomen over de conceptualisatie van de targetkaarten als de handlanger deze benoemt. Er is gekeken hoe de proefpersoon reageert als de handlanger een targetkaart benoemt. In tabel 11 is te zien op welke manieren begrip bewerkstelligd wordt.

Tabel 11: aantal keer dat op verschillende manieren begrip bewerkstelligd is/wordt

Manier van bewerkstelling begrip	Aantal keer voorkomen
Geen reactie/overeenkomst	15
Handlanger gaat door met uitleg	5
Begrip bevestigd/onbegrip geuit door feedback	44
Totaal	64

Er zijn in totaal 64 momenten bij de vier geanalyseerde targetkaarten waarbij de handlanger een targetwoord introduceert. In 15 gevallen wordt er geen reactie gegeven of overeenkomst bewerkstelligd, omdat het bijvoorbeeld de laatste targetkaart betreft, waardoor al bekend is op welke plek deze moet liggen op het raster. In 5 gevallen ging de handlanger verder met zijn uitleg, zonder dat hierbij feedback van de proefpersoon werd gegeven. In 44 gevallen werd begrip geconstrueerd of bevestigd door het geven van feedback. Hierbinnen valt onderscheid te maken tussen feedback dat een impliciete bevordering van raakvlakken aanduidt en feedback dat expliciet een gebrek aan begrip aanduidt. De invloed van cognaten is hierbij niet verder meegenomen, omdat uit de analyse van de receptie bleek dat de proefpersonen moeite hadden met maar twee cognaten. Expliciete uitingen van een gebrek aan begrip betreffen op twee woorden na dus alleen niet-cognaten.

Feedback dat een impliciete bevordering van raakvlakken aanduidt

In 29 gevallen gebruikt de proefpersoon impliciete aanduidingen van een gedeeld begrip. Hierbij doet de proefpersoon uitingen als “hmmhmm” of “ja”.

Feedback dat een gebrek aan begrip aanduidt

In 13 gevallen uit de proefpersoon expliciet zijn/haar onbegrip. De proefpersonen laten hierbij een pauze vallen en/ of stellen een expliciete vraag of doen een twijfelachtige uiting.

In sommige gevallen laat de proefpersoon een pauze vallen, waarna de handlanger uitleg gaat geven. In transcript 1 is een voorbeeld te zien van een deel van een gesprek, waarbij de proefpersoon een pauze laat vallen en de handlanger hierop anticipeert.

Transcript 1: voorbeeld van een niet-directe acceptatie van de conceptualisatie

	168 [06:37.1]	169 [06:39.6]	170 [06:41.3]
PP4 [v]			Oh ja (0.5) (1.0)
PP4 [nv]			
H2 [v]		Daaronder zit een tor (0.33) (1.0)	Een eh zwart insect

In transcript 2 is een voorbeeld te zien van een proefpersoon die een vraag stelt over de conceptualisatie.

Transcript 2: voorbeeld van een niet-directe acceptatie van de conceptualisatie

	6 [00:36.4]	7 [00:39.9]
H2 [v]	en dan linksonder in de hoek zit het ↑hek (.)	
PP7 [v]		Eu:hm (.) oké

	8 [00:42.8]
H2 [v]	Euhm (.) dat is eigenlijk een soort ↑poort (.) met ijzeren euh
PP7 [v]	was ist ein Hek?

	9 [00:50.4]
HL2 [v]	spijlen↑ (.) een soort ↑deur
Pp7 [v]	AAH oké ja (( )) (.)

In transcript 3 is een voorbeeld te zien van een proefpersoon die een pauze laat vallen en zijn twijfel uit door het targetwoord te herhalen, waarna de handlanger uitleg geeft.

Transcript 3: voorbeeld van een niet-directe acceptatie van de conceptualisatie

	51 [01:43.4]52 [01:44.1]53 [01:44.9]54 [01:45.5]
PP4 [v]	Poort
PP4 [nv]	Kijkt moeilijk
H2 [v]	daaronder zit een poort (0.39) (1.0) Een eeh (.) een ijzeren deur
	.56 [01:46.8]
PP4 [v]	Oh (.) ja ja oke (0.58) (1.0) ja (.)
H2 [v]	

4.2.1 Lexical entrainment

Om de lexical entrainment te analyseren, is bekeken of de proefpersonen in hun tweede instructie aan de handlanger dezelfde benaming voor de targetwoorden hanteren als in hun eerste instructie aan de handlanger.

In tabel 4 is per targetwoord te zien hoe vaak de proefpersonen in hun tweede instructie dezelfde conceptualisatie gebruiken als in hun eerste instructie. Daarnaast is aangegeven wat er gezegd wordt als de proefpersonen een andere conceptualisatie gebruiken.

Tabel 11: lexical entrainment

Targetwoord	Aantal keer dezelfde conceptualisatie in tweede instructie als eerste instructie	Wat is anders in tweede instructie?
Kat (4)	4	--
Poes (4)	4	--
Poort (4)	4	--
Hek (4)	2	Eerst 'Zaun', vervolgens 'Zaun oder die Tur' Eerst 'Hek, Schloß, ein Tor', vervolgens 'Tor'
Kever (4)	4	--
Tor (4)	3	Eerst 'Schwarze Insekt', vervolgens 'Insekt'
Steen (4)	4	--
Rots (4)	4	--
Totaal	29	3

Bij 6 van de 8 targetwoorden gebruikten de proefpersonen dezelfde conceptualisatie in hun tweede instructie. Bij het woord 'tor' gebeurde dit in 3 van de 4 gevallen en in het overige geval gebruikte de proefpersoon een ingekorte versie van zijn eerste conceptualisatie. Ook bij het targetwoord 'hek'

werden dezelfde woorden gebruikt, maar werd de conceptualisatie iets ingekort of uitgebreid. De veranderingen in de tweede instructie vonden alleen plaats als het targetwoord door de handlanger aangeduid werd met een niet-cognaat. Dit gebeurt echter maar in drie gevallen en het betroffen geen nieuwe, maar aangepaste conceptualisaties in de tweede instructie. Cognaten lijken dan ook geen invloed te hebben op lexical entrainment.

5. Conclusie

De eerste onderzoeksvraag betreft de invloed van cognaten die geproduceerd worden in het Nederlands op de receptie en productie in het Duits in LaRa-gesprekken tussen Nederlanders en Duitsers. Pickering en Garrod (2004) gaven al aan dat het herhalen van elkaars taal de processen van productie en receptie in een gesprek vergemakkelijkt (Blees et al., 2013). Ook in dit onderzoek lijken de cognaten te helpen bij de receptie van taal in Nederlands-Duitse LaRa-conversaties. Als er Nederlands-Duitse cognaten werden genoemd in het Nederlands, bleek het niet lastig om deze in het Duits te begrijpen. Als er Nederlandse niet-cognaten gebruikt werden, bleken een aantal van deze woorden lastiger te begrijpen voor de Duitse proefpersonen.

Ook lijken de cognaten te helpen bij de productie van taal. Blees et al. (2013) gaven aan dat als er een typologische overlapping is tussen twee talen, mensen zich kunnen richten op een overeenkomstig linguïstisch gebied door cognaten en gelijke syntactische structuren te gebruiken. Een patroon dat in lijn ligt met de bevinding van Blees et al. (2013), is de voorkeur voor cognaten boven niet-cognaten. Ook al werd er een Nederlands niet-cognaat geïntroduceerd, de Duitse spreker neigde toch naar het gebruik van een cognaat.

De tweede onderzoeksvraag is gesteld om te kijken op welke manier wederzijds begrip bewerkstelligd wordt tussen de Nederlandse en Duitse gesprekspartner in een LaRa-gesprek, zodat *alignment* tot stand kan komen. De invloed van cognaten en niet-cognaten is hier buiten beschouwing gelaten, omdat er in bijna alle gevallen direct begrip was als er een cognaat geïntroduceerd werd. Volgens Garrod en Pickering (2007) kan het proces van de creatie van *alignment* op verschillende manieren verlopen. De bewerkstelling van wederzijds begrip in deze Duits-Nederlandse LaRa-gesprekken verliep opvallend vaak doormiddel van feedback. Als de conceptualisatie begrepen werd door de proefpersoon, gebeurde dit in bijna alle gevallen door een bevestigend woord te gebruiken. Als de proefpersoon uitleg nodig had, gebeurde dit een aantal keer door een pauze te laten en een aantal keer door een vraag te stellen.

De derde onderzoeksvraag betrof het mogelijke bestaan van lexical entrainment in het Duits bij een Nederlands-Duits LaRa-gesprek. Mensen hebben een sterke voorkeur om dezelfde conceptualisatie te blijven gebruiken op het moment dat ze weer naar hetzelfde object/situatie etc. willen refereren (Brennan en Clark, 1996). Ook binnen deze LaRa-gesprekken lijkt er sprake te zijn van lexical entrainment door de Duitse gesprekspartner. De tweede conceptualisatie van de Duitser bleek opvallend vaak hetzelfde als de eerste. De enige afwijkingen van dit patroon waren verlengingen of afkortingen van de eerste conceptualisatie bij de tweede benoeming. Deze afwijkingen waren alleen

te zien als het targetwoord een niet-cognaat was, maar betroffen nog steeds geen geheel nieuwe conceptualisatie. Het bestaan van de lexical entrainment doet hetzelfde aan bij LaRa-gesprekken als bij eentalige gesprekken, ongeacht het gebruik van cognaten of niet cognaten door de gesprekspartner.

6. Discussie

Mensen kunnen in een LaRa-gesprek elkaars taal niet hergebruiken, maar wel gebruikmaken van de typologische overlap om begrip te creëren (Blees et al., 2013). In dit onderzoek betrof de typologische overlap specifiek cognaten. Er is naar voren gekomen dat mensen inderdaad gebruikmaken van cognaten om begrip en productie te faciliteren. Costa et al. (2002) liet al zien dat cognaten sneller benoemd worden door tweetaligen bij het benoemen van afbeeldingen. Ook in de context van dit onderzoek bleken mensen een voorkeur te hebben voor het gebruik van cognaten als zij de targetkaarten moesten benoemen. Talige gewoonten kunnen hierbij wel een rol gespeeld hebben, omdat onderscheid tussen woorden/concepten en het gebruik van bepaalde woorden niet in elke taal hetzelfde is. Zo kan het zijn dat het gangbaar is om in het Duits het woord 'Katze' te gebruiken voor het Nederlandse woord *kat*, maar ook voor het woord *poes*.

Bij het bewerkstelligen van wederzijds begrip wat nodig is om tot *alignment* te komen is een interessant resultaat naar voren gekomen. Begrip of onbegrip werd in bijna alle gevallen aangeduid doormiddel van instemming, door een expliciete vraag of door een pauze te laten vallen. Clark (1996) geeft aan dat de spreker ook verder kan gaan met praten om acceptatie te indiceren, omdat hij/zij aanneemt dat de gesprekspartner kenbaar zou maken als hij/zij een probleem ondervindt. Het gebrek aan vragen indiceert dan acceptatie van de ontvanger. Dit lijkt in deze Nederlands-Duitse LaRa-gesprekken opvallend weinig te gebeuren. Een andere uitleg hiervoor is dat de gesprekspartners elkaar niet kunnen zien, waardoor zij alleen begrip of onbegrip kunnen uiten doormiddel van hun stem of door een duidelijk waarneembare pauze te laten vallen. Om te bekijken of de bewerkstelling van begrip verschilt tussen cognaten en niet-cognaten, zullen er meer woorden en uitingen geanalyseerd moeten worden.

Brennan en Clark (1996) vonden dat mensen in eentalige gesprekken een sterke voorkeur hebben om dezelfde conceptualisatie te blijven gebruiken op het moment dat ze weer naar hetzelfde referent verwijzen. Dit lijkt ook het geval te zijn in LaRa-gesprekken. Als er een eerste conceptualisatie gemaakt was voor de targetkaarten door de Duitse personen, weken zij de tweede keer nauwelijks af van deze eerste benaming. Het gebruik van cognaten of niet-cognaten door de handlanger leek hier geen invloed op te hebben.

Beperkingen van dit onderzoek en implicaties voor vervolgonderzoek

In dit onderzoek zijn drie elementen binnen LaRa-gesprekken geanalyseerd: de invloed van cognaten op de receptie en productie, het bestaan van lexical entrainment en het bewerkstelligen van begrip. In dit onderzoek zijn de onderdelen gecombineerd, wat ervoor gezorgd heeft dat elk onderdeel oppervlakkig benaderd en geanalyseerd is. Door de geringe hoeveelheid data, is het niet mogelijk alomvattende conclusies te geven. Deze pilot biedt dan ook een handvat voor vervolgonderzoek. In vervolgonderzoek kan dieper ingegaan worden op elk onderdeel door per onderdeel meer theorie te gebruiken en meer data te analyseren.

Naast het beantwoorden van de onderzoeksvragen was het belangrijkste doel het testen van de methode. Hieronder staat aangegeven welke elementen in de geteste methode in vervolgonderzoek beter of anders moeten.

De taak

Ten eerste bleek de invloed van de handlanger groot te zijn. Als de proefpersonen wisten dat de handlanger het experiment manipuleerde, reageerden zij anders dan wanneer zij het idee hadden dat het om 'gewoon' een proefpersoon ging. Vanaf de vierde proefpersoon is hier meer aandacht aan besteed door de handlanger te benaderen als een gelijkwaardige proefpersoon. De taak die uitgevoerd moest worden bleek te makkelijk voor zowel proefpersonen met een hoge als met een lage taalvaardigheid. Na een aantal rondes lijken de handlanger en de proefpersoon een manier gevonden te hebben om de puzzel zo effectief mogelijk op te lossen. Er was dan vaak nauwelijks meer sprake van een conversatie, maar van een eenzijdige instructie met af en toe een bevestigend 'hmhm' of 'ja'. De eenvoudigheid van de taak zorgde er ook voor dat de gesprekspartners de puzzel steeds sneller gingen oplossen. Dit geeft problemen voor het interpreteren van de tijd, omdat de snelheid niet meer toe te schrijven is aan het gebruik van cognaten. In een vervolgonderzoek zal een moeilijker taak uitgevoerd moeten worden, zodat er een conversatie gevoerd moet worden.

Ten derde zaten de handlanger en de proefpersoon met de rug naar elkaar toe, waardoor zij geen gebruik konden maken van bijvoorbeeld non-verbale uitingen zoals in een normale face-to-face conversatie. Een andere optie is dan ook, zoals in het onderzoek van Brennan en Clark (1996), om een schot te plaatsen tussen de gesprekspartners. Hierdoor kunnen zij elkaar wel zien, maar elkaar niet aanwijzen waar de targetkaarten moeten liggen op het raster.

Ten slotte gaven veel proefpersonen aan dat ze het lastig vonden in het Duits te blijven praten, met name als ze goed Nederlands spraken. De proefpersonen werd verteld dat ze Duits moesten praten, terwijl in een normale conversaties gesprekspartners alle woorden in alle talen (die ze spreken)

kunnen gebruiken om een boodschap zo duidelijk mogelijk over te brengen. Mede hierdoor is de ecologische validiteit niet groot.

De targetwoorden en targetafbeeldingen

Het is van belang, indien er opnieuw met afbeeldingen gewerkt wordt, de juiste foto's te vinden. In dit experiment was de afbeelding die door de handlanger benoemd moest worden met *kabel* of *touw* bijvoorbeeld lastig, omdat het twee kabels/touwen over elkaar heen betrof. Hierdoor werd het ook mogelijk om de afbeelding aan te duiden met 'twee lijnen' of 'twee kabels'. Hetzelfde probleem bestond bij de afbeelding van een peuter/kind. Het is moeilijk te zeggen of de conceptualisatie van de afbeelding met een peuter/kind toe te schrijven is aan de interactie met de gesprekspartner. De mogelijkheid bestaat dat de proefpersonen de afbeeldingen benoemd hebben met wat zij dachten dat het was (een peuter/een kind/een baby).

Een ander aandachtspunt bij het kiezen van de afbeeldingen is de mate van bekendheid van de objecten op de kaarten. In dit experiment bestond een afbeelding van een bloem, waarbij het niet-cognaat *anjer* was. De anjer heeft in Nederland een extra culturele waarde, waardoor veel mensen deze bloem waarschijnlijk zullen herkennen. In Duitstalige landen hoeft dit echter niet zo te zijn, waardoor de kans bestaat dat de kennis van bloemen getest werd in plaats van het effect van cognaten/niet-cognaten.

Ook bij de targetwoorden kwamen een aantal problemen naar voren. Zo bleek het van tevoren bedachte cognaat *poort/Port* nauwelijks te worden gebruikt in het Duits, omdat het gangbare woord voor poort *Tor* is. Daarnaast betekent *Port* een stekkeruitgang in het Duits. Het woord *tor* is in het Nederlands echter weer een dier, wat aanduidt dat 'tor' een valse vriend is die gebruikt werd door de proefpersonen in dit onderzoek. Dit is een woord dat er hetzelfde uitziet in twee talen, maar een verschillende betekenis heeft. Deze woorden maken het moeilijk voor Nederlanders en Duitsers die elkaars taal leren (Beerkens, 2010). In een vervolgonderzoek is het dan ook raadzaam een Duitstalige naar de targetwoorden te laten kijken.

Analyse

Ten eerste is het van belang om het onderzoek met meerdere proefpersonen af te nemen, zodat er kwantitatieve testen gedaan kunnen worden. Ook is het bij vervolgonderzoek van belang de resultaten van de vragenlijst en de score op de C-test mee te nemen. Hierdoor kan bekeken worden of de invloed van cognaten en niet-cognaten correleert met de mate van taalvaardigheid.

Om te kijken hoe er conceptual pacts bewerkstelligd worden in een LaRa-gesprek, is het raadzaam de methode aan te passen. Conceptual pacts duiden namelijk op een gedeeld gebruik van een verwijzingsuiting (Bahtina et al., 2013) en worden in ieder geval in eentalige gesprekken

bewerkstelligd (Brennan en Clark, 1996). Als de handlanger en de proefpersoon een conceptueel pact sluiten en dus overeenkomstigheid hebben bewerkstelligd over de conceptualisatie, bestaat de mogelijkheid dat de handlanger dit verstoort in de gebruikte methode. De handlanger werd namelijk geïnstrueerd in zijn tweede instructie van een volgorde van een kaartenset dezelfde conceptualisatie te gebruiken als in zijn eerste instructie, waardoor hij het bewerkstelligde pact van de eerste instructie mogelijk breekt. Metzinger en Brennan (2003) lieten al zien dat het moeilijk is voor de ontvanger om nieuwe uitingen van de zender, die een al eerder beschreven referent betreffen, te verwerken.

7. Literatuur

Bahtina, D. & ten Thije, J.D. (2013) Receptive Multilingualism. *Chapelle, C.A. (Ed) Encyclopedia of Applied Linguistics*. The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Applied Linguistics

Bahtina, D. (2011). Lingua Receptiva: Explicit Alignment in Estonian-Russian Communication. *SemDial 2011: Proceedings of the 15th Workshop on the Semantics and Pragmatics in Dialogue*, 120-128

Bahtina, D., Ten Thije, J.D. & Wijnen, F. (2013). Combining cognitive and interactive approaches to lingua receptiva. *International Journal of Multilingualism* 10(2), 159-180.

Beerkens, R. (2010). Receptive multilingualism as a language mode in the Dutch-German border area. Münster etc.: Waxmann.

Blees, G.J., Mak, W.M. & Ten Thije, J.D. (2014). English as a lingua franca versus lingua receptiva in problem-solving conversations between Dutch and German students. *Applied Linguistics Review* 5 (1), 173-193.

Brennan, S. E., & Clark, H. H. (1996). Conceptual pacts and lexical choice in conversation. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 22(6), 1482-1493.

Bultena, S., Dijkstra, T., Van Hell, J.G. (2013). Cognate effects in sentence context depend on word class, L2 proficiency, and task. *The Quarterly Journal of Experimental Psychology* 67(6), 1214-1241.

Clark, H. H., & Wilkes-Gibbs, D. (1986). Referring as a collaborative process. *Cognition*, 22, 1-39.

Costa, A., Santesteban, M., & Caño, A. (2005). On the facilitatory effects of cognate words in bilingual speech production, *Brain and Language*, 94:1, pp. 94–103.

Costa, A., Caramazza, A., & Sebastian-Galles, N. (2000). The cognate facilitation effect: Implications for models of lexical access. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 26, 1283-1296.

Cristoffanini, P., Kirsner, K., & Milech, D. (1986). Bilingual lexical representation: The status of Spanish-English cognates. *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 38A, 367-393.

Dijkstra, T., Miwa, K., Brummelhuis, B., Sappelli, M., & Baayen, H. (2010). How cross-language similarity and task demands affect cognate recognition. *Journal of Memory and Language*, 62(3), 284–301.

Duden online, Bibliographisches Institut GmbH, 2013. Geraadpleegd op 21-06-2014.

Garrod, S., & Pickering, M. J. (2007). Alignment in dialogue. In M. G. Gaskell & G. Altmann (Eds.), *The Oxford handbook of Psycholinguistics* (pp. 443–451). Oxford: Oxford University Press.

Gollan, T.H., Forster, K.I., & Frost, R. (1997). Translation priming with different scripts: Masked priming with cognates and noncognates in Hebrew-English bilinguals. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 23, 1222-1139.

Goossens, J. 2006. Die Herausbildung der deutsch-niederländischen Sprachgrenze Ergebnisse und Desiderate der Forschung. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde*, nr. 29.

de Groot, A.M.B. and Keijzer, R. (2000). What Is Hard to Learn Is Easy to Forget: The Roles of Word Concreteness, Cognate Status, and Word Frequency in Foreign-Language Vocabulary Learning and Forgetting. *Language Learning*: Blackwell Publishers Inc.

Kim, J., & Davis, C. (2003). Task effects in masked cross-script translation and phonological priming. *Journal of Memory and Language*, 49, 484–499.

Kroll, J.F., Dijkstra, A., Janssen, N., & Schriefers, H.J. (1999). Cross-language lexical activity during production: Evidence from cued picture naming. In A. Vandierendonck, M. Brysbaert, & K. Van der Gooten (Eds.), *Proceedings of the 11th congress of the European Society for Cognitive Psychology* (pp. 92).Gent: ESCOP / Academic Press.

Kroll, J.F., & Stewart, E. (1994). Category interference in translation and picture naming: Evidence for asymmetric connections between bilingual memory representations. *Journal of Memory and Language*, 33, 149-174.

Kürschner (2013) in: Charlotte Gooskens & Renée van Bezooijen (eds.).*Phonetics in Europe: Perception and Production*. Frankfurt a.M.: Peter Lang.

Lemhöfer, K., Dijkstra, A., & Michel, M. (2004). Three languages, one ECHO: Cognate effects in trilingual word recognition. *Language and Cognitive Processes*, 19, 585-611.

Marian, V., Blumenfeld, H. K., & Kaushanskaya, M. (2007). The language experience and proficiency questionnaire (LEAP-Q): Assessing language profiles in bilinguals and multilinguals. *Journal of Speech, Language, & Hearing Research*, 50, 940-967.

Metzing, C., & Brennan, S. E. (2003). When conceptual pacts are broken: Partner-specific effects on the comprehension of referring expressions. *Journal of Memory and Language*, 49(2), 201-213.

Pickering, M. J. & Garrod, S. (2004). Toward a mechanistic psychology of dialogue. *Behavioral and Brain Sciences*, 27, 169-225.

Pickering, M.J. & Garrod, S. (2006). Alignment as the Basis for Successful Communication. *Research on Language and Computation* 4, 203-228

Rehbein, J., ten Thije, J.D. & Verschik, A. (2012). Lingua Receptiva (LaRa) - Remarks on the Quintessence of Receptive Multilingualism. *International Journal of Bilingualism*.

Ribbert, A., & ten Thije, J.D. (2007). Receptive Multilingualism in Dutch–German intercultural team cooperation. In: J. D. ten Thije & L. Zeevaert (Eds.), *Receptive Multilingualism and intercultural communication*. Hamburg Studies in Multilingualism, 73-103, Amsterdam: Benjamins.

Sánchez-Casas, R.M., Davis, C.W., & García-Albea, J.E. (1992). Bilingual lexical processing: Exploring the cognate/noncognate distinction. *European Journal of Cognitive Psychology*. 4, 311-322

Schepens, J., Dijkstra, T. Grootjen, F. (2012). Distributions of cognates in Europe as based on Levenshtein distance. *Bilingualism: Language and Cognition*, 15, 157-166

Van Dale woordenboek, Van Dale uitgevers, 2014. Geraadpleegd op: 21-06-2014

Van Hell, J. G., & Dijkstra, T. (2002). Foreign language knowledge can influence native language performance in exclusively native contexts. *Psychonomic Bulletin & Review*, 9(4), 780–789.

Van Hell, J. G., & De Groot, A. M. B. (1998). Conceptual representation in bilingual memory: Effects of concreteness and cognate status in word association. *Bilingualism: Language and Cognition*, 1 (3), 193–211.

Van der Wege, M. (2009). Lexical entrainment and lexical differentiation in reference phrase choice. *Journal of Memory and Language* 60, 448–463

8. Bijlagen

Bijlage 1: overzicht targetkaarten

Vogel/merel

Rots/steen

Salade/groente

Kat/poes

Kever/tor

Wekker/klok

Rad/wiel

Kabel/touw

Poort/hek

Bloem/anjer

Tafel/bureau

Kind/peuter

Bijlage 2: vragenlijst voor Duitse proefpersonen

Fragebogen

Herzlichen Dank für Ihre Mitarbeit an unserem Experiment. Im Rahmen unserer Untersuchung brauchen wir noch zusätzliche Informationen bezüglich Ihre sprachliche und kommunikative Hintergrund, damit wir die Ergebnisse richtig interpretieren können. Wir würden uns deswegen sehr freuen, wenn Sie unsere Untersuchung durch Ausfüllen dieses Fragebogens weiter unterstützen würden. Zudem, möchten wir gern auch von Ihnen erfahren, wie Sie das Experiment gefallen haben. Vielen Dank nochmals.

1. Fragen zum Experiment

Können Sie die bitte bewerten, von 0 bis 10, was Sie von folgende Aussagen halten (0 = gar nicht einverstanden, 5 = Neutral, 10 = völlig einverstanden).

Erklärung	Abbildug
1. Die Aufgabe war interessant.	_____
2. Es war angenehm Deutsch zu reden mit meinen Gesprächspartner.	_____
3. Die Aufgabe hat Spaß gemacht.	_____
4. Es war schwer meinen Gesprächspartner zu verstehen als er auf Niederländisch geredet hat.	_____
5. Die Aufgabe war leicht.	_____
6. Es war schwierig, Deutsch zu reden mit meinem Gesprächspartner.	_____
7. Wir konnten die Aufgabe einfach abwickeln als wir sowohl Deutsch als Niederländisch gesprochen haben.	_____

8. Haben Sie noch weitere Bemerkungen bezüglich dem Experiment?

--

2. Fragen zur Kommunikative Fähigkeiten und mehrsprachigkeit

Können Sie die bitte bewerten, von 0 bis 10, was Sie von folgende Aussagen halten (0 = gar nicht einverstanden, 5 = Neutral, 10 = völlig einverstanden).

Erklärung	Abbildung
9. Ich kann gut kommunizieren in Live-Gespräche.	_____
10. Ich verstehe oft falsch was anderen mir sagen.	_____
11. Es macht mir Spaß, mit Menschen von anderen Kulturen zu reden.	_____
12. Menschen verstehen oft nicht was ich meine.	_____
13. Ich kann gut neue Sprachen lernen.	_____
14. Ich erfahre oft Schwierigkeiten wenn ich mit Menschen aus anderen Kulturen spreche.	_____
15. Ich lerne gerne neue Sprachen.	_____
16. Es ist für mich ziemlich leicht zu wechseln zwischen verschiedenen Sprachen.	_____
17. Sogar wenn jemand eine Sprache spricht die ich nicht sprechen kann, kann ich oft teilweise verstehen was gemeint wird.	_____
18. Gewöhnlich macht es mir Spass, Gespräche mit anderen Menschen zu haben.	_____
19. Ich finde es schwierig Fremdsprachen zu verstehen.	_____
20. Sogar wenn jemand meine Sprache nicht kennt, kann ich trotzdem meine Aussage vermitteln.	_____

3. Über die verschiedenen Sprachen, die Sie kennen

21. Bitte notieren Sie hier alle Sprachen die Sie kennen. Gerne in Reihenfolge von Dominanz, also die meist Dominante Sprache (Ihre Muttersprache) zuerst. Auch Dialekten gehören zu Sprachen in diesem Fragebogen.

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

22. Bitte notieren Sie hier alle Sprachen die Sie kennen. Gerne in Reihenfolge der Erwerbung (also, die Muttersprache erst).

1.	2.	3.	4.	5.
----	----	----	----	----

23. Bitte notieren Sie, wie viel Zeit Sie aktuell (in Prozenten) in Kontakt kommen mit die verschiedenen Sprachen. Es soll insgesamt 100 Prozent werden.

Sprache					
Prozentual	.....%	.....%	.....%	.....%	.....%

24. Wenn Sie mit jemanden sprechen die alle Sprachen genauso gut sprechen können wie Sie, wie viel Zeit würden Sie denn welche Sprache nutzen? Insgesamt sollen die Prozenten 100 machen.

Sprache					
Prozentual	.....%	.....%	.....%	.....%	.....%

25. Mit welchen Kulturen identifizieren Sie sich? Bitte bewerten, von 0 bis 10 (0 = ich identifiziere mich gar nicht damit, 10 = ich identifiziere mich völlig damit). Beispiele von Kulturen sind: Niederländisch, Deutsch, Amerikanisch, Chinesisch, marokkanisch (arabisch).

Kultur					
Identifikation					

26. Bitte bewerten Sie wie oft Sie Gespräche gehabt haben in folgenden Sprachen, entweder in einer Kombination von folgenden Fragen, *bevor das Experiment* (während das Experiment haben Sie eine Kombination von Niederländisch und Deutsch verwendet) (0 = niemals, 10 = sehr häufig)

Niederländisch	Deutsch	Englisch	Niederländisch/Deutsch	Eine andere Kombination von zwei Sprachen

27. Bitte bewerten Sie, wie ähnlich Sie folgenden Sprachen finden an Niederländisch, und wie ähnlich an Deutsch (0=völlig unterschiedlich, 10=sehr ähnlich). Bitte füllen Sie die Tabelle selber weiter aus.

Sprachen	Deutsch	Niederländisch	Englisch	.....	.....	.....	.....
Wie ähnlich an Niederländisch		10					
Wie ähnlich an Deutsch	10						

4. Fähigkeit Niederländisch

28. Im welchem Alter...

...haben Sie angefangen Niederländisch zu lernen?	...haben Sie Ihre aktuellen Fähigkeit, Niederländisch zu sprechen, erreicht?	...haben Sie Ihre aktuellen Fähigkeit, Niederländisch zu verstehen, erreicht?

29. Wie haben Sie Niederländisch gelernt? Sie dürfen mehr als eine Antwort wählen.

- Ich habe nie versucht, Niederländisch zu lernen
- Unterricht (Schule/Universität)
- Kontakt / Interaktion mit Leuten
- Mit niederländische Filme, Radio und Fernsehen
- Durch Lesen der niederländische Texte
- Anders, nämlich

.....
.....

30. Bitte bewerten Sie wie gut Sie Niederländisch sprechen und wie gut Sie es verstehen können. (0 = nicht, 5 = fair, 10 = perfekt).

Niederländisch sprechen	Niederländisch verstehen

5. Kontakt mit die niederländische Sprache und Kultur

31. Wie lange haben Sie in den Niederlanden gelebt?

.....Jahre .....Monate

32. In welche Sprache war Ihrer Ausbildung in den Niederlanden?

.....

*Wenn Sie an keinen Ausbildung in den Niederlanden teilgenommen haben, brauchen Sie diese Frage nicht zu beantworten.

33. Bitte notieren Sie in chronologischer Reihenfolge, wo Sie gewohnt haben und wie lange Sie dort gewohnt haben. Fangen Sie an beim Geburt und enden Sie mit ihre aktuelle Wohnort. Wenn Sie irgendwo weniger als ein Jahr gewohnt haben, notieren Sie bitte wie viele Monate Sie dort waren.

Erste Wohnort:	Dauer: ..... Jahre / Monate .....
Zweite Wohnort:	Dauer: ..... Jahre / Monate .....
Dritte Wohnort:	Dauer: ..... Jahre / Monate .....
Vierte Wohnort:	Dauer: ..... Jahre / Monate .....

34. Hatten Sie, bevor Sie in den Niederlanden kamen, schon mal drei oder mehr Monate in ein Land mit der Niederländische Sprache gewohnt oder gereist?

- Nein
- Ja, ..., für einen Zeitraum von.....

35. Wie oft kamen Sie zur Besuch in den Niederlanden bevor Sie umgezogen sind?

- Nie
- Weniger als 1 Mal pro Jahr
- 1 bis 5 Mal pro Jahr

- 5 bis 10 Mal pro Jahr
- 10 oder mehr mal pro Jahr

36. Sprechen Ihre Familienmitglieder entweder gute Freunde Niederländisch als Muttersprache? (Spezifizieren Sie bitte die Beziehung (Tante, Großeltern, Freund / Freundin, usw.)

- Ja, ...
- Nein

37. Bitte bewerten Sie von 0-10 wie oft Sie aktuell mit Niederländisch in Kontakt kommen, also Niederländisch lesen und anhören (0 = nie, 10 = sehr häufig).

	Abbildung
Zu hause	
Arbeit/Schule	
Medien (Fernsehen / Radio / Printmedien)	
Interaktive Medien (z.B. Internet-facebook, Skype)	

6. Sprachwahl in der Kommunikation

38. Bitte bewerten Sie von 0-10 wie häufig Sie aktuell kommunizieren in untenstehenden Sprachen oder in Sprachkombinationen, in folgenden Umgebungen. (0 = nie, 10 = sehr häufig)

	Niederländisch	Deutsch	Englisch	Kombination Deutsch / Niederländisch	Andere Sprachliche Kombination
Zu hause					
Studien					
Freunde					
Arbeit					
Auf der Straße, in					

Geschäften, Cafés, usw.					
Allgemein					

7. Haltung zu den Niederlanden und Niederländisch

Bitte Bewerten Sie folgenden Aussagen (0 = gar nicht mit einverstanden, 5 = Neutral, 10 = völlig mit einverstanden).

Erklärung

Abbildung

39. Ich finde Niederländisch eine einfache Sprache zu erlernen.

—

40. Ich fühle mich zu Hause in den Niederlanden.

—

41. Ich spreche gerne Niederländisch.

—

42. Ich finde Niederländisch eine schöne Sprache.

—

43. Ich bin mit meiner niederländische Sprachkenntnisse zufrieden.

—

44. Niederländer sind sehr ähnlich an Deutschen.

—

45. Ich glaube, dass Deutschen, die kein Niederländisch gelernt haben, Niederländisch jedoch verstehen können.

—

46. Niederländisch ist einfach nach Deutsch zu übersetzen.

—

47. Niederländisch und Deutsch sind ziemlich änliche Sprachen.

—

48. Für die meisten deutschen Worten, gibt es eine gute Übersetzung auf

Niederländisch. _____

Über Ihnen

49. Datum (heute):

50. Alter:

51. Mann/Frau:

52: Gibt es not Informationen bezüglich Ihrer Hintergrund, dass wichtig für uns ist zu wissen?

Herzlichen Dank für Ihre Zeit und Teilnahme!

Bijlage 3: cloze-test

C-test Niederländisch

Bei manchen der Wörter im Text fehlt der letzte Teil. Probiere die fehlenden Buchstaben einzutragen. Du brauchst keine Angst zu haben, Fehler zu machen – Rechtschreibfehler werden nicht angerechnet. Auch sonst brauchst du keine Angst zu haben, etwas falsch zu machen. Bei diesem Test geht es NICHT um bestehen! Er dient nur zur Einschätzung für uns. Es bringt uns also nichts, wenn du den Test perfekt machen willst, und z.B. ein Wörterbuch zu Rate ziehst. Probiere ein passendes Wort zu finden. Wenn du es nicht weisst, kannst du das Wort auslassen. Beachte, dass die Länge der Lücke nichts mit der Länge des Wortes zu tun hat. Viel Erfolg!

Weinig vrees in Nederland voor aanslag

Nederlanders voelen zich veilig en achten de kans op een terroristische aanslag in eigen land zeer klein.

Als men _____ spontaan hun grote zorg _____ kunnen melden, scoren zaken als nora _____ en waa _____, werkgelegenheid en veilig _____ op straat _____ veel hoger _____.

Dat blijkt _____ uit hun _____ jaarlijkse onderzoek _____ naar de _____ risicobeleving van _____ terrorisme onder burgers, dat donderdag in _____ gepubliceerd.

Van _____ de acht _____ respondenten noemt 1 procent terro _____ en aans _____ . In 2005 was dat nog 39 procent, een jaar later 20 procent.

Autoriteiten Kaapstad in maag met stelende bavianen

Dat de populaire Zuid-Afrikaanse vakantiebestemming Kaapstad hoge misdaadcijfers kent is veel toeristen bekend. Onbek _____ is het _____ risico dat _____ zij lopen beroofd te _____ worden door _____ een harige schurk: de _____ bavianen.

De apen _____ zijn in _____ staat autoprotieren te openen _____ en door _____ ramen te _____ springen om _____ zoek naar _____ broodjes en _____ snacks.

De _____ stad voert een verw _____ strijd met de steeds _____ agressiever word _____ apen.

Gevreesd wordt dat het probleem nog eens zal toenemen als volgend jaar veel toeristen de stad zullen aandoen vanwege het wereldkampioenschap voetbal.

Mishandelde buschauffeur rijdt tegen brug

Een 49-jarige chauffeur van een streekbus is donderdagavond in Utrecht mishandeld, waardoor hij een aanrijding veroorzaakte. Dat het _____ de politie _____ vrijdag bekend _____ gemaakt.

De chauffeur kreeg een vuistslag tegen zijn hoofd van een passagier, terwijl hij de bus bestuurde.

De buschauffeur raakte bewusteloos en reed over de Lucasbrug in Utrecht met zijn bus tegen een metalen afzetting.

De dertig passagiers in de bus bleven allen ongedeerd. De verdachte is aangehouden door de politie.

Brand in opslagbedrijf Amsterdam-Noord

In een pand op een bedrijventerrein in Amsterdam-Noord is donderdagochtend een grote brand uitgebroken.

Het is een opslagbedrijf waar particuliere kleine looppompen kunnen worden opgeslagen in opslagruimtes. De brandweer heeft omwonenden opgeroepen en deuren gesloten gehouden vanwege de enorme rookontwikkeling, alhoewel een woordvoerder.

Het vuur in het gebouw aan de Van Veenweg brak rond half twaalf uit. Het is nog niet duidelijk of bij de brand gevaarlijke stoffen vrijkomen.

Bijlage 4: instructie handlanger

INSTRUCTIE HANDLANGER

In dit experiment ben jij de handlanger. Dit houdt in dat jij als enige op de hoogte bent van wat wij aan het doen zijn. De proefpersonen weten niet beter dan dat jij ook een proefpersoon bent en dezelfde instructie krijgt als zij. Het is dan ook de bedoeling je als een 'gewone' proefpersoon te gedragen en vooral niet te laten merken dat je in het 'complot' zit.

Het volgende gaat er gebeuren:

Samen met de proefpersoon krijg je de opdracht 16 puzzeltjes op te lossen. Een puzzel bestaat uit 9 kaarten; 6 kaarten met een foto van een voorwerp en 3 kleurenkaarten (zwart, rood en blauw). Er is één verschil tussen de kaartenset die jij krijgt en die de proefpersoon krijgt. Van de 6 kaarten met een foto, zijn er in jouw set 3 met een foto en daarbij de naam geschreven van het voorwerp op de foto. Voor een voorbeeld zie figuur 1.

In totaal zijn er 4 kaartensets. Je zult per proefpersoon elke kaartenset 4x langs zien komen, alleen de volgorde en de namen van de voorwerpen zullen variëren.

Het experiment verloopt als volgt:

De proefpersoon en jij zitten met de rug naar elkaar toe en voor jullie ligt een raster waarin de kaarten geplaatst moeten worden of een afbeelding met de juiste volgorde waarin de kaarten moeten liggen. Bij elk puzzeltje is één van jullie de leider; degene die aanwijzingen geeft over hoe de kaarten moeten liggen, en de ander de volger; degene die de instructies opvolgt. Per puzzel hebben jullie om de beurt de rol van leider of volger. Dus van de 16 puzzels ben jij 8x de leider/8x de volger. Jij begint als leider.

De bedoeling is dat jij en je gesprekspartner er samen voor gaan zorgen dat jullie de kaarten zo snel mogelijk in dezelfde opstelling in het raster krijgen. Wanneer jij de leider bent, krijg jij de afbeelding met de juiste volgorde van de kaarten door de experimentleider voor je gelegd. Aan jou vervolgens de taak het 'spel' te beginnen, de tijd gaat lopen en jij start met uitleggen aan de proefpersoon hoe hij/zij de kaarten moet plaatsen om hetzelfde plaatje van 9 kaarten voor zich te krijgen als dat jij hebt.

Wanneer de proefpersoon denkt dat hem/haar dat gelukt is, geeft hij/zij aan dat hij/zij klaar is d.m.v. 'stop' te roepen en stopt de tijd. De experimentleider checkt of dit gelukt is, geeft de proefpersoon vervolgens een afbeelding met een nieuwe volgorde van de kaarten en legt jou het raster en stapeltje kaarten voor. De rollen zijn nu omgekeerd. De proefpersoon neemt de rol aan van leider en jij volgt de instructies. Wanneer je denkt dat jij dezelfde volgorde van de kaarten voor je hebt liggen als de proefpersoon, geef je aan dat je klaar bent

d.m.v. 'stop' te roepen en stopt de tijd.

Op deze wijze zijn er 8 rondes; in totaal 16 puzzeltjes om op te lossen.

NB. Dit experiment vormt onderdeel van onderzoek naar Nederlands-Duitse *luistertaal*. Dit houdt in dat zowel jij als de proefpersoon in jullie moedertaal met elkaar communiceren. Het experiment zal worden opgenomen, naderhand verwerkt worden voor analyse en vervolgens worden vernietigd.

De belangrijkste informatie voor jou als handlanger:

1. Alleen in JOUW kaartensets zitten er steeds 3 foto's bij van voorwerpen met daarbij de naam geschreven.
2. Wanneer JIJ leider bent, dien je deze voorwerpen in het gesprek ALLEEN bij deze naam te noemen.
NB. Wanneer de proefpersoon om opheldering vraagt, werk je hierin gewoon mee. Maar wanneer jij de benoeming van een voorwerp initieert, geef je het voorwerp de naam die erbij staat op de kaart.
3. Wanneer de PROEFPERSONE leider is, maakt het niet uit hoe jij de voorwerpen benoemt. Belangrijk is dat hij/zij niet doorheeft dat er bij jou namen staan bij sommige foto's.
4. Gedurende het volledige experiment communiceer jij in je moedertaal; Nederlands. De proefpersoon wordt geïnstrueerd ook in zijn/haar moedertaal met jou te communiceren; Duits.

Na het oplossen van de 16 puzzeltjes moet de proefpersoon nog een vragenlijst invullen en een testje maken. Hiervoor verlaat hij/zij de ruimte. Jij bent klaar en wacht met de experimentleider(s) op de volgende proefpersoon. Daarna volgt dezelfde gang van zaken.

Heb je nog vragen? Stel ze gerust aan de experimentleider(s), het is belangrijk dat je begrijpt wat er van je verwacht wordt.

Alvast bedankt voor je medewerking

&

Veel succes!

<p>VOETBAL</p> 		
	<p>PAN</p> <p>wiseGEEK</p>	
	<p>OMAFIETS</p> 	

Figuur 1: voorbeeld van een kaartenset.

Bijlage 5: instructie proefpersoon

Instruktion

Zusammen mit deinem Partner wirst du so schnell wie möglich einigen Aufgaben lösen mittels das plazieren von 9 Bilder in einem Gitter.

Du und deine Partner sitzen mit dem Rücken zueinander. Auf dieser Weise könnt Ihr nur verbal kommunizieren. Jeder spricht in seine Muttersprache, also du sprichst Deutsch und deine Partner spricht Niederländisch. Bei jedem Aufgabe hat einer der Führerrolle. Dieser Person sagt wie die Bilder platziert werden sollen. Der andere Person folgt die Anweisungen des Führers. Nach jeder Aufgabe werden die Rollen gewechselt. Dieses Experiment wird für Analysezwecke auf Video aufgenommen.

Aufgabe

1. Dein Partner hat ein Bild mit der Lösung. Dein Partner ist der Führer und er gibt Anweisungen wie die 9 Bildern im Gitter platziert werden sollen. Wenn du glaubst du hast die Aufgabe gelöst, drückst du auf der Klingel. Bitte lass die Lösung noch einen Moment liegen damit diese überprüft werden kann.
2. Die Rollen werden gewechselt. Jetzt bist du der Führer und hast du ein Bild der Lösung. Du gibst Anweisungen an deinem Partner wie er die Bilder im Gitter platzieren soll damit die 9 Bildern auf seinen Gitter genau so plaziert sind wie auf deinem Bild. Wenn dein Partner glaubt er hat die Aufgabe gelöst, drückt er auf der Klingel.

Es gibt 8 Runden, also insgesamt 16 Aufgaben.

Am Ende füllst du einen Fragebogen aus und machst du einen Sprachtest.

Vielen Dank für deine Teilnahme an unserer Forschung!

Bijlage 6: overzicht verdeling cognaat/niet-cognaat per proefpersoon

kaartensetversie/ proefpersoon	1C	1NC	2C	2NC	3C	3NC	4C	4NC
pp1	X		X			X		X
pp2	X		X			X		X
pp3	X			X	X			X
pp4	X			X		X	X	
pp5		X	X		X			X
pp6		X	X			X	X	
pp7		X		X	X		X	
pp8		X		X	X		X	

Bijlage 7: Nederlandse en Duitse betekenissen van de conceptualisaties gebruikt door de proefpersonen

Nederlands

Kat: viervoetig klein huisdier, afstammend van de wilde kat, uit het geslacht *Felis* uit de familie van de katachtigen van de orde van de roofdieren, met spitse oren en ogen die 's nachts goed kunnen zien, dat muizen vangt, miauwt, spint en blaast, volgens het volksgeloof beschikkend over negen levens (omdat katten vaak aan gevaarlijke situaties lijken te ontsnappen) en bij het vallen meestal op de pootjes terechtkomend; 'kat' is zowel de naam voor beide geslachten als m.n. voor het wijfje (tegenover kater) (*Felis ocreata domestica*)

Katze: Hauskatze, weibliche Katze, (Jägersprache) weibliches Tier von Wildkatze, Luchs oder Murmeltier, (besonders Zoologie) in zahlreichen Arten fast weltweit verbreitetes katzenartiges Raubtier (z. B. Löwe, Tiger), (landschaftlich, sonst veraltet) Geldbeutel, in »neunschwänzige Katze«

Poes: kat (*ook als roepnaam*)

Steen: harde delfstof, niet smeedbaar, niet brandbaar en ook niet in water oplosbaar, in bewerkte vorm vaak als bouw materiaal en voor bestrating gebruikt

Stein: feste mineralische Masse (die einen Teil der Erdkruste ausmacht), mehr oder weniger großes Stück Stein, Gesteinsstück, das sich in großer Zahl in und auf der Erdoberfläche befindet

Rots: grote, ruwe, samenhangende steenmassa die als een natuurlijke verhevenheid boven de oppervlakte van de aarde of boven de bodem van de zee uitsteekt (in het laatste geval boven water komend of eronder verborgen, klip)

Felse: feste Masse harten Gesteins

Kever: schildvleugelig insect

Käfer: (in vielen Arten vorkommendes) über die ganze Erde verbreitetes, zu den Insekten gehörendes Tier, (salopp) junge Frau

Tor: schildvleugelig insect

Poort: doorgang in een muur of andere omheining, meestal van betrekkelijk aanzienlijke afmetingen, al dan niet met deuren of hekken af te sluiten, toegang gevend tot een terrein of ook wel een gebouw, vaak vanboven boogvormig of gewelf

Tor: [große] Öffnung in einer Mauer, in einem Zaun o. Ä.; breiter Eingang, breite Einfahrt, [ein- oder zweiflügelige] Vorrichtung aus Holz, Metall o. Ä., die [in Angeln drehbar] ein Tor verschließt, selbstständiger Torbau mit Durchgang (meist in Verbindung mit Namen)

Hek: afscheiding of omheining van verticale, op gelijke afstanden geplaatste, overdwars verbonden palen, staven of pijlen

Zaun: Abgrenzung, Einfriedigung aus (parallel angeordneten, gekreuzten o. ä.) Metall- oder Holzstäben oder aus Drahtgeflecht